

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ФАКТОР РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена основним проблемам правового забезпечення інноваційних процесів в Україні. Автором проаналізовано механізм правового регулювання інноваційних процесів та структуру нормативного масиву, а також надані пропозиції щодо подальшого вдосконалення законодавства у цій сфері.

Ключові слова: *інновація, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційна політика, реформування економіки.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні можна констатувати, що в Україні завершився перший етап реформування економіки, який, проте, був досить довготривалим – близько 20 років. За ці роки були сформульовані основоположні принципи функціонування головних її складових: фінансової, грошової, митної, транспортної та інших систем, що зумовило виникнення зовсім нової економічної інфраструктури нашої держави.

Протягом цього періоду повністю переформатовано базові постулати економічної системи, яка базувалась на адміністративно-командних методах управління, що зумовило й перегляд економічних функцій держави, зміщення акцентів у бік більшої відкритості економіки, а також лібералізації господарських відносин. Найбільш принципові зрушення відбулись у сфері відносин власності: окрім того, що більшість об'єктів є зараз недержавною власністю, до того ж змінились підходи й до розуміння системи цих самих об'єктів права власності (до яких належать не лише матеріальні об'єкти, але й власне права на результати нематеріальної праці і т. д.).

Варто все ж зазначити, що посісти гідне місце в структурі міжнародної економічної системи Україна зможе лише тоді, коли структура її економіки відповідатиме потребам та реаліям сьогодення: за умови панування інноваційного шляху розвитку. Саме тому інноваційні процеси, які відбуваються в нашій державі, останнім часом перебувають під пильною увагою багатьох учених-економістів, юристів, політологів, соціологів тощо.

З практичної точки зору важливим та актуальним є аналіз цих процесів на предмет «достатності» та ефективності їх правового регулювання, а також вироблення єдиного підходу до розуміння, куди ж необхідно рухатись у цьому плані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Різні аспекти правового забезпечення інноваційних процесів були розглянуті такими вченими, як-то: Ю. Є. Атаманова, О. М. Давидюк, Д. В. Задихайло, Ю. М. Капиця, В. І. Нежиборець, О. П. Орлюк, С. Ф. Ревуцький та ін.

Однак, як справедливо наголошує Ю. Є. Атаманова, на сьогодні цілеспрямований, комплексний підхід до правового забезпечення інноваційних процесів ще не набув законодавчого оформлення [1, с. 43]. Саме тому й до цих пір ще не досягнуте головне завдання державної економічної політики – перехід до суспільства інноваційного типу, а основна мета роботи науковців у цій сфері – розробити відповідну систему правового забезпечення інноваційних процесів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням цієї статті є аналіз стану правового забезпечення інноваційних процесів, що відбуваються в економіці України, в контексті реформування останньої, а також надання пропозицій щодо внесення змін до законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний період розвитку економічної системи України характеризується зростанням ролі інформації та все більшої інтелектуалізації економічного та соціального життя. При цьому специфікою ринкової економіки є циклічний характер її розвитку.

На думку соціологів та економістів, на зламі ХХ–ХХІ ст. спостерігається настання цілком нової ери економічної та соціальної побудови суспільства, що зумовлюється широким розповсюдженням процесів інформатизації, коли значної питомої ваги набуває інтелектуальний капітал, здатність людей до нововведень, креативного мислення та інновацій. Тому прагнення Української держави ввійти до міжнародної спільноти як повноправний член, задеклароване у багатьох документах, повинно спиратися (відповідно до вимог сьогодення) на інноваційний шлях розвитку її економіки.

Як вірно зазначає Д. В. Задихайло, забезпечення інноваційного характеру розвитку економічних відносин (що слід визнати самостійною функцією держави у сфері економіки) є головним чинником підтримки конкурентоспроможності національної економіки [2, с. 9]. На цьому ж наголошує й О. М. Колодізев [3, с. 15].

У свою чергу, групою експертів було проведено дослідження загальної оцінки інновативності національної економіки. За його результатами констатовано, що інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, кількість підприємств, які впроваджують інновації, стрімко зменшується рік за роком і станом на 2009 р. становить 12–14%. Цей показник у 3–4 рази нижчий від інноваційно розвинутих економік. Наукоємність же промислового виробництва – 0,3%, що на порядок нижче від світового рівня. При цьому близько третини коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, у той час як на придбання прав інтелектуальної власності або проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт витрати значно менші. Майже половина інноваційних підприємств не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень [3, с. 157].

Предметом нашого безпосереднього дослідження є питання правової компоненти підвищення інновативності економіки. Так, перш за все, варто зупинитись на розгляді питання про необхідність правового регулювання як такого, по-друге, визначити обсяги нормативного матеріалу, яким забезпечується регулювання інноваційних процесів, по-третє, – структуру правового забезпечення у цій сфері.

Необхідність правового регулювання економічних процесів у цілому та інноваційних процесів зокрема (й інноваційної діяльності у тому числі), зумовлюється тим,

що вона, як і будь-яка інша господарська діяльність, повинна здійснюватись із дотриманням принципу законності, що є важливою гарантією проголошених ст. 3 Конституції України прав, свобод та законних інтересів людини як найвищої соціальної цінності, оскільки у процесі такого регулювання здійснюється вплив на комплекс організаційно-правових та економічних заходів, які спрямовані на забезпечення громадянам країни гарантованих мінімально достатніх умов життя, їх підтримку у складних життєвих ситуаціях, а також попередження, пом'якшення та нівелювання факторів соціального ризику, що гарантуються державою шляхом реалізації виваженої соціально-економічної політики. До того ж, як цілком доречно повсякчас акцентує увагу Д. В. Задихайло, у процесі правового забезпечення інноваційних процесів, регулювання економіки в цілому на перший план виходить питання забезпечення національної безпеки нашої держави [див., напр., 4].

Обсяг нормативного матеріалу, яким забезпечується правова регламентація інноваційних процесів, має відповідати предмету регулювання, тобто повинен бути адекватним тим суспільним відносинам, які врегульовані конкретним масивом юридичних актів. До того ж законодавець при прийнятті нормативно-правових актів у вказаній сфері повинен уникати як прогалін, так і надмірної їх «зарегульованості», а також колізій між правовими нормами актів різної юридичної сили.

У свою чергу, правова основа регулювання інноваційної діяльності має складну різнорівневу *структуру*, включаючи в себе норми різних галузей права. Так, зокрема, це норми господарського, цивільного, міжнародного права. Отже, аналіз самої структури правового забезпечення інноваційних процесів є принциповим моментом.

Сама система законодавства має свою власну внутрішню будову і залежно від різних критеріїв складається з декількох структурних «зрізів». Так, зокрема, науковцями вирізняється функціональна, горизонтальна та ієрархічна (вертикальна) структури системи законодавства [5, с. 264–267].

Загальновідомою є ієрархія нормативно-правових актів, запропонована представниками теорії держави та права. Вченими-правознавцями радянської епохи теорія ієрархічності нормативно-правових актів, їх структура, співвідношення системи права та системи законодавства були розроблені ще у ХХ ст. Зокрема, ці проблемні питання знайшли своє відбиття у працях А. П. Зайця, П. Б. Євграфова, С. В. Полєніної, М. В. Сільченка [6–8]. На сучасному етапі розвитку теоретико-правової науки кожен підручник з теорії держави та права містить визначення ієрархічної структури законодавства. Так, автори підручника «Загальна теорія держави і права» за загальною редакцією М. В. Цвіка та О. В. Петришина зазначають, що залежно від юридичної сили нормативно-правових актів, яка визначається місцем правотворчого (правоустановчого) органу в державному апараті, вирізняють ієрархічну вертикальну структуру вітчизняного законодавства, до якої входять: 1) Конституція України, яка займає центральне місце в ієрархічній системі законодавства разом із законами, що встановлюють відправні засади правового регулювання (конституційні закони); 2) закони та кодекси, головне призначення яких – забезпечення на основі науково обґрунтованих принципів комплексного, всебічного та цілісного вирішення тих чи інших завдань економічного і соціального розвитку суспільства; 3) нормативні укази і розпорядження Президента України; 4) підзаконні нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади – постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази

й інструкції міністерств, державних комітетів України; 5) акти місцевих органів виконавчої влади (місцеві державні адміністрації); 6) акти органів місцевого самоврядування щодо здійснення функцій, які їм делеговані державними органами [9, с. 266–267]. Майже ідентичну структуру пропонує і Н. М. Пархоменко, додавши до неї ще й локальні нормативно-правові акти [10, с. 398]. О. Ф. Скакун, розглядаючи види структурної організації законодавства, зазначає, що ієрархічна, субординаційна (вертикальна) структура відображає юридичну силу актів, за якою відбувається поділ законодавчих актів: конституція, конституційні закони, міжнародні договори, кодифіковані акти, звичайні акти тощо [11, с. 317].

Якщо проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з провадженням інноваційної діяльності, то умовно їх можна поділити на такі блоки. *Перший блок* становлять нормативно-правові акти, що закріплюють основи економічної політики України. До них належать Конституція України, Господарський кодекс України, Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року і т. д.

Основоположні засади функціонування економічної системи держави, безперечно, необхідно закріпити на найвищому рівні нормативного регулювання – Конституції України, яка б регламентувала не лише економічні функції держави, а й особливий порядок формування й реалізації економічної стратегії в цілому. У цьому контексті слушно зауважує Д. В. Задахайло, який наполягає на обов'язковому виділенні в Конституції України окремого структурного підрозділу «Економічна система», присвяченого регулюванню економічних відносин [4, с. 74].

Другий блок – це нормативно-правові акти, що визначають загальні засади державної інноваційної політики (її цілі, завдання, основні напрямки реалізації тощо). Так, свого часу було прийнято цілу низку нормативно-правових актів, у яких містяться норми, покликані забезпечити інноваційний розвиток держави. До них належать Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку, Послання Президента України «Європейський вибір. Концептуальні засади економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки», Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції», закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», «Про інвестиційну діяльність» тощо.

Третій блок правового забезпечення інноваційних процесів містить законодавчі акти, в яких закріплено елементи інноваційної інфраструктури, а також акти, що визначають систему органів, які здійснюють безпосереднє управління у сфері інноваційної діяльності. Зокрема, це такі документи, як: закони України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про наукові парки», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», постанови КМУ «Про затвердження порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів», «Питання Державної інноваційної фінансово-кредитної установи», «Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу»» і т. д.

Четвертий блок, на нашу думку, – це перспективне законодавство, тобто ті проекти нормативно-правових актів, які переважно вже зареєстровані Верховною Радою України, і які тематично включають усі нормативно-правові акти з попередніх блоків, однак ще офіційно не прийняті в установленому законом порядку. Цей блок нормативних актів є досить особливим, специфіка якого полягає у тому, що зазначені акти відображають тенденції майбутнього правового регулювання і дозволяють вчасно виявити всі прогалини та колізії чинного та перспективного законодавства. До таких нормативно-правових документів слід віднести, зокрема, й проект Інноваційного кодексу України, який хоча й не зареєстрований ВРУ, проте протягом останніх років активно дискутується не лише в наукових, а й в урядових колах [12].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Насамкінець, підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити на такому.

Основною проблемою правового забезпечення інноваційних процесів є, як справедливо вказує Ю. Є. Атаманова, роз'єднаність правового регулювання єдиного по суті інноваційного процесу [1, с. 44–45]. Мова повинна йти не про регулювання інноваційної діяльності, й навіть не про створення дієвого механізму правового забезпечення функціонування ринку інновацій. Звичайно ж, інноваційний ринок повинен бути виокремлений як частина національного ринку у зв'язку з активною спеціалізацією суспільних відносин і особливою актуалізацією різних сторін інноваційних процесів, як наголошує вказаний науковець [1, с. 41]. Його становлення пов'язано насамперед із усвідомленням специфіки й необхідності особливого підходу до правового регулювання відносин, що виникають навколо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, що призвело до виділення із загального числа об'єктів цивільних прав (у тому числі – з об'єктів права власності) об'єктів права інтелектуальної власності, які істотно розширилися у своєму складі [1, с. 42].

Проте все ж таки необхідно створювати механізм правового забезпечення не інноваційних процесів як таких, а окремого напрямку державної економічної політики, який зачіпає соціальні, економічні інтереси, а також питання національної безпеки та процвітання цілої країни.

При цьому, на нашу думку, слід погодитись із тими ученими, які підтримують ухвалення Інноваційного кодексу України. Цей крок дозволить регламентувати досить різноманітні інноваційні відносини в одному нормативному документі, закріпити в ньому ж (а до цього – й на конституційному рівні) стратегію інноваційного розвитку суспільства, врегулювати відносини, пов'язані із формуванням ринку інновацій, інноваційної інфраструктури і т. д.

Повний перехід (а не декларативний) до інноваційної моделі розвитку економіки України – це першочергове завдання не лише економічної чи інноваційної політики. Усьому українському суспільству необхідно перейти на інноваційний тип мислення, що може бути зумовленим органічним поєднанням різноманітних політичних, організаційно-економічних, правових, соціально-психологічних, гуманітарних та інституційних перетворень, які, у свою чергу, можуть привести до мультиплікаційного ефекту реформування економічної системи вже на інноваційних засадах та нададуть міцний поштовх для її розвитку та входження до міжнародної економічної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманова Ю. С. До проблеми комплексного правового забезпечення державного регулювання інноваційних процесів в Україні / Ю. С. Атаманова // Українське комерційне право. – 2005. – № 6. – С. 37–50.
2. Актуальні питання господарсько-правового забезпечення інноваційної політики держави : монографія / за заг. наук. ред. Д. В. Задихайла – Х. : Вид-ць СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 256 с.
3. Колодізев О. М. Методологічні засади фінансового забезпечення інноваційним розвитком економіки : монографія / О. М. Колодізев. – Х. : ФОП Лібуркіна Л. М., ВД «Інжек», 2009. – 240 с.
4. Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія / Д. В. Задихайло. – Харків : Юрайт, 2012. – 456 с.
5. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2010. – 583 с.
6. Заец А. П. Система советского законодательства (Проблема согласованности) : монографія / А. П. Заец. – К. : Наук. думка, 1987. – 100 с.
7. Евграфов П. Б. Законодательные акты СССР и их роль в укреплении социалистической законности : учеб. пособие / П. Б. Евграфов. – К. : УМК ВО, 1989. – 66 с.
8. Поленина С. В. Научные основы типологии нормативно-правовых актов в СССР : монографія / С. В. Поленина, Н. В. Сильченко. – М. : Наука, 1987. – 152 с.
9. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2005. – 452 с.
10. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
11. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
12. Інноваційний кодекс – це дуже важливо, але він не зможе працювати у законодавчому вакуумі [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244354810.

REFERENCES

1. Atamanova Yu. *Do problemy kompleksnogo pravovogo zabezpechennia derzhavnogo rehuliuвання innovatsiinykh protsesiv v Ukraini* (To the problem of complex legal framework of state regulation of innovation processes in Ukraine) / Yu. Atamanova // *Ukrainske komertsiine pravo*, 2005, No. 6, pp. 37–50.
2. *Aktualni pytannia hospodarsko-pravovogo zabezpechennia innovatsiinoi polityky derzhavy* (The current issues of economic and legal framework of innovation state policy) : *monohrafiia* / za zah.nauk.red. k.iu.n. Zadykhaila D. V. – Kh. : Vyd-ts SPD FO Vapniarchuk N. M., 2006, p. 256.
3. Kolodiziev O. M. *Metodolohichni zasady finansovoho zabezpechennia innovatsiinyim rozvytkom ekonomiky* (Methodological principles of financial support by innovative economic development) : *monohrafiia* / O. M. Kolodiziev. – Kh. : FOP Liburkina L. M., VD «Inzhek», 2009, p. 240.
4. Zadykhailo D. V. *Hospodarsko-pravove zabezpechennia ekonomichnoi polityky derzhavy* (Economic and legal framework of economic policy) : *monohrafiia* / D. V. Zadykhailo. – Kharkiv : Yurait, 2012, p. 456.

5. *Zahalna teoriia derzhavy i prava* (General theory of law and state) : pidruchnyk / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in.; za zah. red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna. – Kh. : Pravo, 2010, p. 583.
6. Zaets A. P. *Sistema sovetskogo zakonodatel'stva, Problema soglasovannosti* (The system of Soviet legislation (consistency problem)) : monografiya / A. P. Zaets. – K.: Nauk. dumka, 1987, p. 100.
7. *Zakonodatel'nye akty SSSR i ikh rol' v ukreplenii sotsialisticheskoy zakonnosti* (The USSR legislative acts and their role in socialist legality strengthening) : ucheb. posobie / P. B. Evgrafov. – K.: UMK VO, 1989, p. 66.
8. Polenina S. V. *Nauchnye osnovy tipologii normativno-pravovykh aktov v SSSR* (Scientific basis of the USSR legal acts typology) : monografiya / S. V. Polenina, N. V. Sil'chenko. – M.: Nauka, 1987, p. 152.
9. *Zahalna teoriia derzhavy i prava* (General theory of law and state) : pidruchnyk / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in.; za red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna. – Kh.: Pravo, 2005, p. 452.
10. *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs* (Theory of law and state. Academical course) : pidruchnyk / za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. – K.: Yurinkom Inter, 2006, p. 688.
11. Skakun O. F. *Teoriia prava i derzhavy* (Theory of law and state) : pidruchnyk / O. F. Skakun. – K.: Alerta; KNT; TsUL, 2009, p. 520.
12. *Innovatsiyni kodeks – tse duzhe vazhlyvo, ale vin ne zmozhe pratsiuvaty u zakonodavchomu vakuumi* (The innovative Code – is very important, but it will not work in the legislative vacuum) [*Elektronnyi resurs*], 2011. – Rezhym dostupu: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244354810.

ШЕВЕРДИНА Е. В.

**ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ
КАК ФАКТОР РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ**

Статья посвящена основным проблемам правового обеспечения инновационных процессов в Украине. Автором проанализирован механизм правового регулирования инновационных процессов и структура нормативного массива, а также предоставленные предложения относительно последующего усовершенствования законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: инновация, инновационный процесс, инновационная деятельность, инновационная политика, реформирование экономики.

SHEVERDINA O. V.

**LEGAL PROVIDING OF INNOVATIVE PROCESSES
AS FACTOR
OF REFORMATION OF ECONOMY**

Problem setting. *The article is dedicated to the basic problems of the legal providing of innovative processes in Ukraine. An author marks that able to take the deserving place in the structure of the international economic system Ukraine only on condition of domination of innovative way of development. For this reason innovative processes that take place in our state lately are under intent attention of many scientists-economists, lawyers, political scientists, sociologists and others like that.*

Analysis of recent researches and publications. *The different aspects of the legal providing of innovative processes were considered such scientists, as: J. E. Atamanova, O. M. Davidyuk,*

D. V. Zadikhaylo, Y. M. Kapicya, V. I. Nezhiborec', O. P. Orlyuk, S. F. Revuckiy et al. However today the purposeful, complex going near the legal providing of innovative processes did not yet purchase legislative registration.

Target of research. *The task of the real article is an analysis of the state of the legal providing of innovative processes that take place in the economy of Ukraine, in the context of reformation of the last, and also grant of suggestions in relation to making alteration to the legislation in the field of it.*

Article's main body. *An author was stopped for consideration of question about the necessity of the legal adjusting as such, defined the volumes of normative material, adjusting of innovative processes is provided that, and structure of the legal providing, in the field of it. Full transition (not declarative) to innovative model of development of economy of Ukraine is the primary task of not only economic or innovation policy. Ukrainian society needs to move on innovative way of thinking, that can be caused by organic combination of various political, organizational, economic, legal, socio-psychological, humanitarian and institutional reforms, which in its turn can lead to multiplier effects of the reform of the economic system already on innovative principles and will provide a strong stimulate for its development and integration into the international economic system.*

Conclusions and prospects for the development. *Summing up resulted, an author marked that it is necessary to create the mechanism of the legal providing of innovative not processes as such, but separate direction of public economic policy, that touches social, economic interests, and also questions of national safety and prosperity of whole country.*

Key words: *innovation, innovative process, innovative activity, innovative politics, reformation of economy.*

Шевердіна О. В. Правове забезпечення інноваційних процесів як фактор реформування економіки [Електронний ресурс] / О. В. Шевердіна // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Sheverdina.pdf>